

Elisabeth Hovdhaugen

Studiedimensjonering i høyere utdanning under nye vilkår

Presentasjon på Utdanningsforbundets konferanse Lærerutdanninger i 200 år
3. september 2026

Dimensjonering – et mangfoldig begrep

● Hva ligger i begrepet?

- Totalt antall studenter = Størrelsen på utdanningssystemet
- Antall opprettede studieplasser og det enkelte læresteds studieportefølje
- Antall ferdige kandidater

● Dobbelt mål som styrende for dimensjoneringen:

- 1) å møte studentenes etterspørsel etter utdanning og
- 2) å møte arbeidslivets behov for kvalifisert arbeidskraft

● Peker på dimensjonering som et institusjonelt ansvar, samtidig som det også er et nasjonalt ansvar.

Utsynsmeldingen, Meld. St. 14 (2022-2023):10

«Myndighetene har et ansvar for den samlede utdanningskapasiteten og har dimensjonert dels på bakgrunn av studiesøkning, dels ut fra særlige arbeidskraftsbehov og dels ut fra opptakskapasitet og praksiskapasitet, særlig i en del profesjonsutdanninger. **Ved universitetene og høyskolene har styrene ansvar for å dimensjonere studieporteføljene i tråd med både studiesøkning og arbeidsmarkedsbehovene»**

Hensikt med undersøkelsen

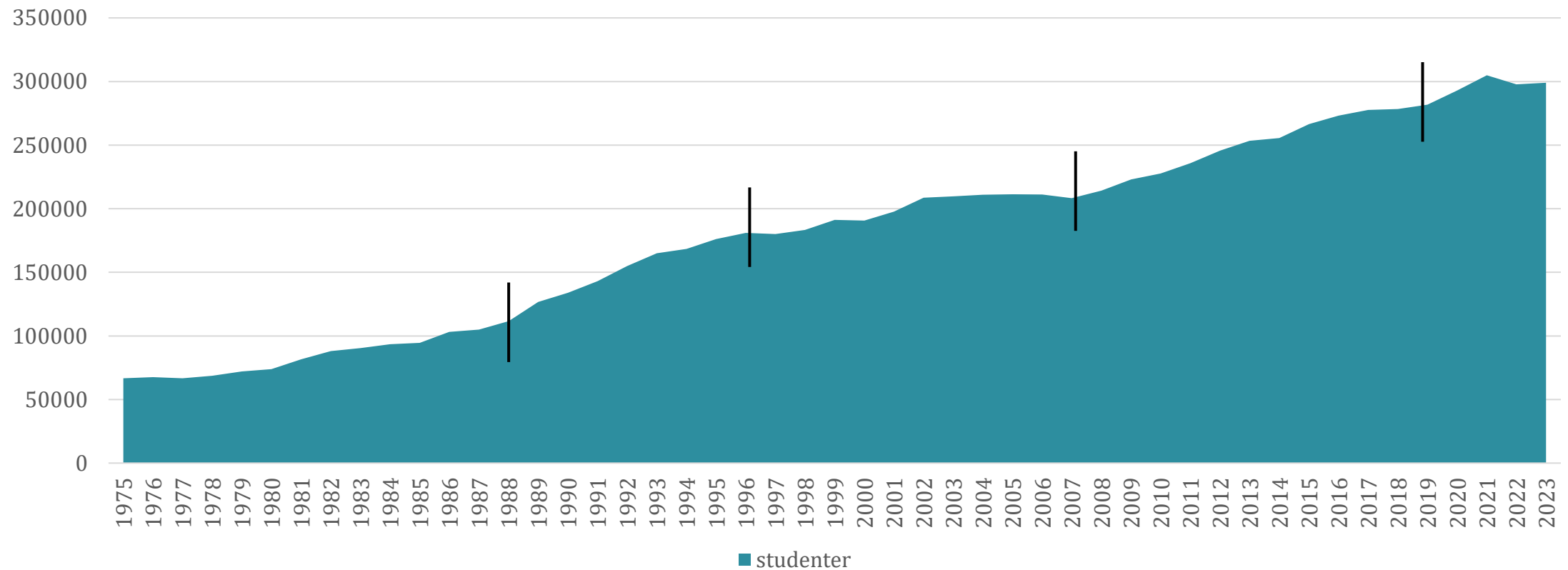
- **Oppdrag fra KD å undersøke hvordan høyere utdanningsinstitusjoner organiserer sitt dimensjoneringsarbeid:**
 - hvordan studieprogramporteføljen institusjonen har skal se ut
 - hvordan de bestemmer hvor mange studenter de skal ta opp
 - hvordan de forholder seg til føringer på feltet fra myndighetene

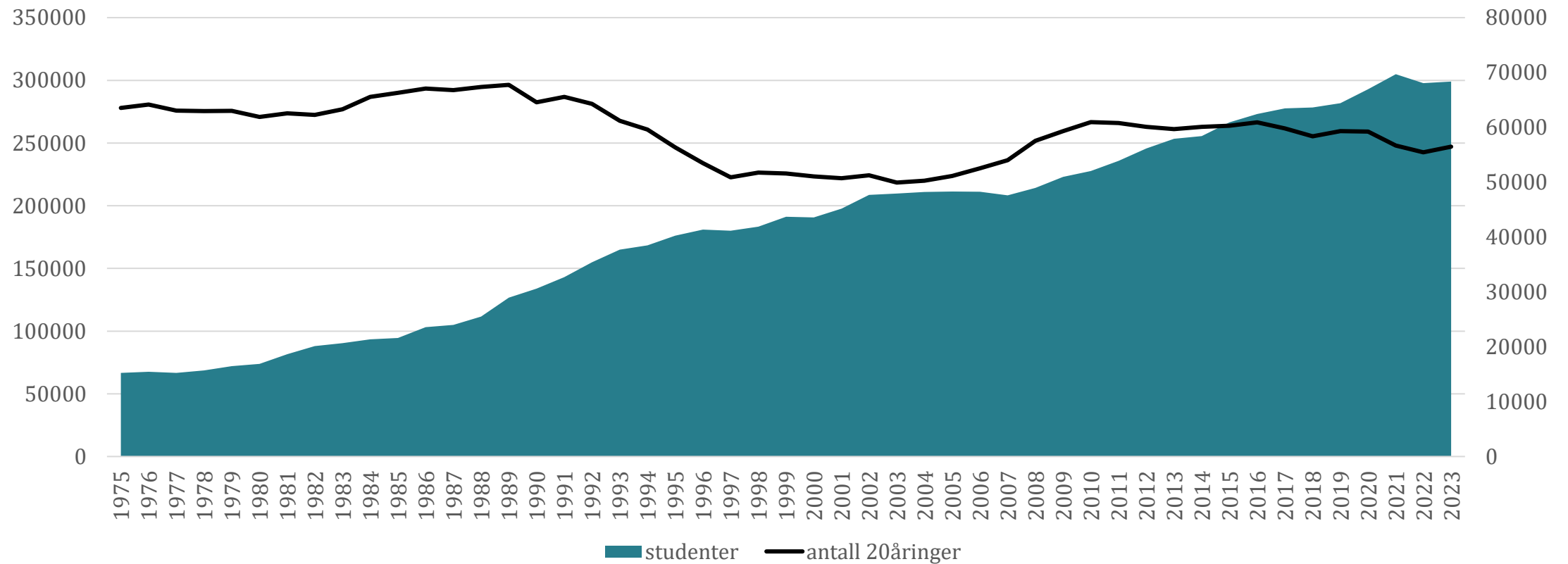
Metodisk tilnærming

- Dokumentanalyse og 16 kvalitative intervjuer med totalt 36 informanter på tvers av fem institusjoner og åtte fakulteter.
 - Kvantitative analyser av foreliggende statistikk for institusjonene som inngår, som et bakteppe til casebeskrivelsene.
- Rapporten tar utgangspunkt i dimensjoneringsarbeidet ved fem universiteter
 - NTNU, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
 - UiO, Universitetet i Oslo
 - UiS, Universitetet i Stavanger
 - UiT, Norges arktiske universitet
 - USN, Universitetet i Sørøst-Norge
- KD bestemte hvilke institusjoner som skulle være case.

Studentveksten er like stor 2008-2020 som den var på 1990-tallet

Vekst i antall studenter i siste periode skyldes ikke større fødselskull

Funn i rapporten

Funn i casestudien

- **Søkertallene ved universitetene har samlet sett vært relativt stabile over tid.**
 - Svakt nedadgående trend i andel som møter til studiestart.
- **Mange likhetstrekk i hvordan universitetene organiserer dimensjoneringsarbeidet.**
 - Samspill mellom føringer fra statsbudsjettet/KD og lærestedets egne strategier, rutiner og porteføljeutvalg
 - Betydelig autonomi til fakultetene
- **Flere av institusjonene har et økende behov for kontroll med studieporteføljen for å sikre bærekraft.**
- **Institusjonene må balansere faglig bredde, studentetterspørsel, arbeidslivets kompetansebehov og tilgjengelige ressurser,**
 - Samtidig som de møter stadig tydeligere krav fra KD om prioritering, styring og dokumentert resultatoppnåelse

Faktorer som påvirker dimensjonering

Lokale og forutsigbare faktorer:

- Institusjonens historie og profil
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

Faktorer som påvirker dimensjonering

Lokale og forutsigbare faktorer:

- Institusjonens historie og profil
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

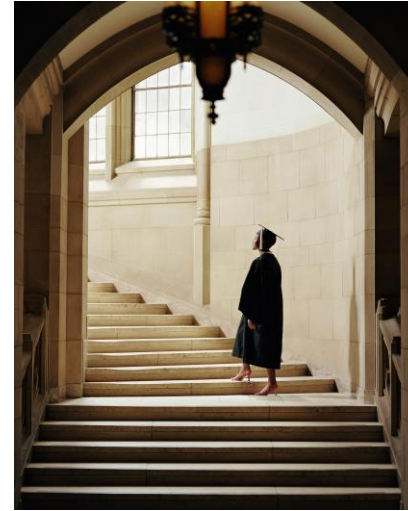
Eksterne og mer uforutsigbare faktorer:

- Politiske signaler og føringer
- Søkning og rekruttering
- Finansiering og økonomisk bærekraft
- Arbeidsdeling
- Arbeidslivets behov

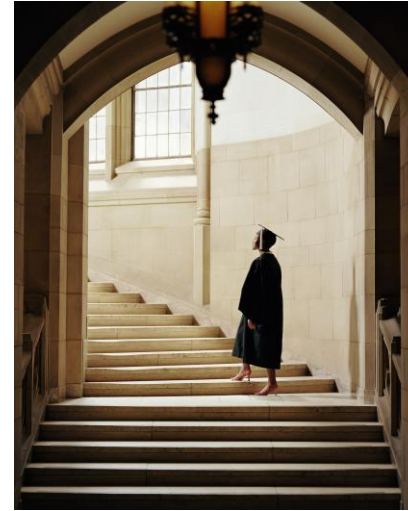
Lokale og forutsigbare faktorer

- **Institusjonens historie og profil**
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

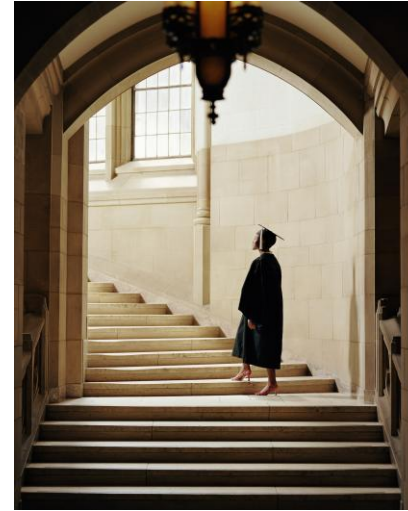
Lokale og forutsigbare faktorer

- Institusjonens historie og profil
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

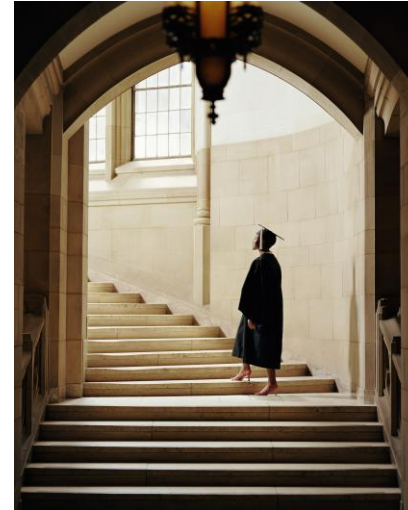
Lokale og forutsigbare faktorer

- Institusjonens historie og profil
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

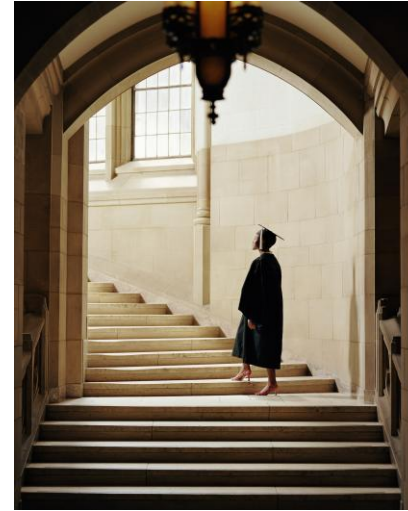
Lokale og forutsigbare faktorer

- Institusjonens historie og profil
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

Lokale og forutsigbare faktorer

- Institusjonens historie og profil
- Fagmiljøets størrelse og kompetanse
- Infrastruktur og praksisplasser
- Flercampus-organisering
- Utdanningskvalitet og læringsmiljø

Eksterne og mer uforutsigbare faktorer I

- **Politiske signaler og føringer**

- Systematisk arbeid
- Noe uforutsigbare, detaljerte – krevende å forholde seg til
- Ønsker mer forutsigbarhet, tillit og autonomi

- Søkning og rekruttering

- Finansiering og økonomisk bærekraft

- Arbeidsdeling

- Arbeidslivets behov

Eksterne og mer uforutsigbare faktorer II

- Politiske signaler og føringer
- **Søkning og rekruttering**
 - Kan i liten grad styre studentenes søkepreferanser, trender eller antall kvalifiserte søkere
 - Kjører rekrutteringsstrategier
 - Utfordring med studieprogram med veldig lave søkertall
- Finansiering og økonomisk bærekraft
- Arbeidsdeling
- Arbeidslivets behov

Eksterne og mer uforutsigbare faktorer III

- Politiske signaler og føringer
- Søkning og rekruttering
- **Finansiering og økonomisk bærekraft**
 - Opplevd strammere økonomisk handlingsrom
 - Ny finansieringsmodell
 - Tiltak som gjør det enklere å omfordele ressurser internt
- Arbeidsdeling
- Arbeidslivets behov

Eksterne og mer uforutsigbare faktorer IV

- Politiske signaler og føringer
- Søkning og rekruttering
- Finansiering og økonomisk bærekraft
- **Arbeidsdeling**
 - Forventninger om nasjonalt samarbeid
 - Iboende spenninger og dilemmaer for styring vs. autonomi
- Arbeidslivets behov

Eksterne og mer uforutsigbare faktorer V

- Politiske signaler og føringer
- Søkning og rekruttering
- Finansiering og økonomisk bærekraft
- Arbeidsdeling
- **Arbeidslivets behov**
 - Må balansere hensynet mellom arbeidslivets umiddelbare behov og institusjonenes mer langsiktige mål
 - Samarbeid med lokalt næringsliv, dialog med kommunene m.m.

Spenninger/utfordringer i dimensjoneringen I

- **Vedvarende samfunnsoppdrag i et ustabilt marked :**
 - institusjonenes samfunnsoppdrag er å dekke det regionale kompetansebehovet,
 - samtidig strever de med å dimensjonere studieporteføljen direkte etter arbeidsmarkedets behov
 - vanskelig balansegang mellom langsiktig kapasitet og kortsiktig tilpasning.
- **«Tankskip» som tar tid å snu:**
 - fagmiljøene tar lang tid å bygge opp og er ikke alltid enkle å endre raskt,
 - samtidig kan fagmiljøene ønske omstilling, om enn ikke like raskt som myndighetene.
 - gitt at institusjonene til en viss grad står i et konkurranseforhold, kan endring i arbeidsdeling eller avklaring av arbeidsdeling ta tid.
- **Et finansieringssystem som bygger på «evig vekst»:**
 - endringene i finansieringssystemet har økt fokuset på rekruttering og fullføring – samtidig som søkergrunnlaget blir mindre.
 - Antall potensielle studenter og antall produserte studiepoeng er ikke en ubegrenset ressurs.

Spenninger/utfordringer i dimensjoneringen II

● Konkurransen versus arbeidsdeling, hva er viktigst?

- Iboende konkurransedynamikk i dagens finansieringssystem, beskrives som «alles krig mot alle» - skaper en direkte spenning mellom ønsket om mer samarbeid og tydeligere arbeidsdeling på tvers av UH-institusjonene.
- Flere ønsker et mer koordinert dimensjoneringssystem, særlig når det gjelder små fag med få studenter.

● Tillitsreform versus detaljstyring:

- Tillitsreformen gjør at en større andel av pengene blir gitt gjennom institusjonenes rammebevilgning.
- Samtidig forventning om at institusjonene følger opp myndighetenes signaler.
- Flere informanter opplever KD som mer styrende de siste årene, blant annet relatert til om institusjonene får tatt opp nok studenter til studieplasser de har fått tildelt (særlig profesjonsutdanninger slik som sykepleie og medisin).

Rapport
2026:3

Studiedimensjonering i høyere utdanning under nye vilkår

Påvirkningsfaktorer og institusjonelle tilnærminger

Elisabeth Hovdhaugen, Aslaug Louise Slette, Frida Flobakk-Sitter,
Jannike Gottschalk Ballo, Marte Lorentzen og Lene Korseberg

NIFU

Elisabeth Hovdhaugen
elisabeth.hovdhaugen@nifu.no

Spørsmål og kommentarer?

Lenke til rapporten: <https://hdl.handle.net/11250/5364561>
Finnes også på NIFUs nettsider: www.nifu.no

